

“O‘zbekiston ta’lim tizimining gender xususiyatlari.”

Rajabova Zamira Ravshanbekovna.

Urganch davlat universiteti

“Pedagogika va psixologiya”

ta’lim yo’nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston ta’lim tizimida gender xususiyatlarning roli va ularning ta’lim tizimiga ko‘rsatadigan tasiri haqida fikr yuritilgan. Shuningdek yurtimizda xotin-qizlarning teng huquqliligini ta’minlashning umumiy asoslari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Gender, konsepsiya, faoliyat, soha, qonun, BMT, ilm-fan.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль гендерных особенностей в системе образования Узбекистана и их влияние на образовательную систему. Также были упомянуты общие принципы обеспечения равноправия женщин в нашей стране.

Ключевые слова: Гендер, концепция, деятельность, сфера, право, ООН, наука.

Abstract. This article discusses the role of gender characteristics in the educational system of Uzbekistan and their impact on the educational system. Also, the general principles of ensuring the equal rights of women in our country were mentioned.

Key words: Gender, concept, activity, field, law, UN, science.

Gender tenglik g‘oyasi XX asrning oxirgi o‘n yilliklarida to‘liq **shakllandi**, u turli davr va ijtimoiy-madaniy sharoitda har xil ma‘naviy-axloqiy talablar asosida o‘zgarib turgan ijtimoiy-madaniy jarayon ekanligi anglanildi. Gender tengligi ijtimoiy tenglikni ham anglatadi. Gender – xotin-qizlar va erkaklar o‘rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan, siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta’lim, ilm-fan sohalarida namoyon bo‘ladigan ijtimoiy holat. “Gender” so‘zi inglizcha “gender”, lotincha “genus” so‘zlaridan olingan bo‘lib, “zot, jins, kelib chiqish” ma‘nosini anglatadi. Agarda biologik jins insonlarni ayol va erkaklarga ajratadigan bo‘lsa, gender ayol va erkaklarning jamiyatdagi o‘rnini ajratishga qaratilgan. Jamiyatda ayol va erkaklarning o‘z o‘rnini topishi va belgilashi uchun davlat ularga bir xil sharoit va imkoniyat yaratib berishi gender tenglikni ta’minlashda asos bo‘lib xizmat qiladi. Gender madaniyatini shakllantirishda eng muhim pedagogik xulosalardan biri,

yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalash ishlarida oila, maktab, tengdoshlar, ommaviy axborot vositalari (radio, televideniye, internet)ning roli ahamiyatlidir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning inson xuquqlari, erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan siyosati ana shu ijtimoiy **farqlarni yumshatishga**, iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotning barcha sohalarida ularga teng imkoniyatlar yaratishga gender tenglik g'oyasini shakllantirishga qaratilgandir. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplarida ta'lim va tarbiyaning **insonparvar**, demokratik xarakterda ekanligi muhim tamoyil sifatida belgilangan. Shundan kelib chiqqan holda yoshlarni gender tenglik, tolerantlik, insonparvarlik ruhida tarbiyalash hozirgi davrning dolzarb pedagogik muammosidir. U davlat ahamiyatiga molik ma'naviy-axloqiy, xuquqiy-siyosiy tarbiya asosidir. Yoshlarni gender tengligi g'oyasi asosida tarbiyalash, uning mazmun-mohiyati, vazifalarini ilmiy-nazariy hamda pedagogik jihatdan o'rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Gender tenglik tarbiya tizimi nihoyatda keng qamrovlidir. Maqsadli disputlar, davra suxbatlari, savol-javob kechalari, tematik ma'ruzalar, seminar-treninglar, nazariy-amaliy konferensiyalar ham ushbu yo'nalish rivojiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalashning **eng muhim ahamiyati ularni**, birinchi galda, qiz bolalarni o'zligini anglashiga, ijtimoiy muhitni, ijtimoiy ruhiyatni, ichki uyushtiruvchi, xarakterga keltiruvchi va yetaklovchi, inson qadr-qimmatining jinsiga qarab belgilanmasligini isbotlovchi kuchga aylanishiga xizmat qilishidir. Bu holda gender tenglik g'oyasi (o'g'il va qiz bolalarga teng huquq hamda teng imkoniyatlar yaratish) shaxsning ham, jamiyatning ham ma'naviy yuksalishiga ta'sir qiladi, insonlarini anglashga, ijtimoiy tafakkurning o'zgarishiga olib keladi. Gender tenglik goyasi jamiyatda yoshlarning siyosiy ongini shakllantirishga, **mustaqil fikrlashga**, ma'naviy-ruhiy jihatdan tenglik tamoyillarini o'ziga singdirishga undovchi va uni harakatga keltiruvchi bunyodkor g'oyadir. Jamiyat hayotida chuqur o'rin olgan gender notenglik (jinsiga qarab ustunlik belgilash; bu yerda o'g'il bolalar maqomining, "men"ning qiz bolalar maqomidan va "men"idan yuqorida turishi) shaxs taraqqiyotiga, o'sishiga g'ov bo'lmoqda. Qiz bolalarning inson va jamiyat faoliyatining barcha sohalarida o'z kuchlarini sinashga, salohiyat va qobiliyatlariga tayanib qaysidir bir murakkab sohani egallashga intilishlarini cheklaydi, ba'zi hollarda, umuman, imkon bermaydi. Gender tenglikni ta'minlashga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya yoshlar xulq-atvorining, dunyoqarashining ijtimoiy foydali, adolatli, insonparvar, demokratik sifatlarini shakllantirish ishiga yordam berishi shubhasiz. Gender madaniyatini shakllantirishda eng muhim pedagogik xulosalardan biri,

yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalash ishlarida oila, maktab, tengdoshlar, ommaviy axborot vositalari (radio, televideniye, internet)ning roli ahamiyatlidir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning inson xuquqlari, erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan siyosati ana shu ijtimoiy farqlarni yumshatishga, iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotning barcha sohalarida ularga teng imkoniyatlar yaratishga gender tenglik g'oyasini shakllantirishga qaratilgandir. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplarida ta'lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi muhim tamoyil sifatida belgilangan. Shundan kelib chiqqan holda yoshlarni gender tenglik, tolerantlik, insonparvarlik ruhida tarbiyalash hozirgi davrning dolzarb pedagogik muammosidir. U davlat ahamiyatiga molik ma'naviy-axloqiy, xuquqiy-siyosiy tarbiya asosidir.

Yoshlarni gender tengligi g'oyasi asosida tarbiyalash, uning mazmun-mohiyati, vazifalarini ilmiy-nazariy hamda pedagogik jihatdan o'rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Gender tenglik tarbiya tizimi nihoyatda keng qamrovlidir. Maqsadli disputlar, davra suxbatlari, savol-javob kechalari, tematik ma'ruzalar, seminar-treninglar, nazariy-amaliy konferensiyalar ham ushbu yo'nalish rivojiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalashning eng muhim ahamiyati ularni, birinchi galda, qiz bolalarni o'zligini anglashiga, ijtimoiy muhitni, ijtimoiy ruhiyatni, ichki uyushtiruvchi, xarakterga keltiruvchi va yetaklovchi, inson qadr-qimmatining jinsiga qarab belgilanmasligini isbotlovchi kuchga aylanishiga xizmat qilishidir. Gender tenglik bo'yicha institutsional choralarga kelsak, ayni paytda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati tarkibida ayollar huquqlarini ta'minlash va kamsitishning har qanday shakliga barham berish bo'yicha milliy qonunchilikda xalqaro standartlarni uyg'unlashtirish bilan shug'ullanuvchi yangi Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi tashkil qilingan. Bundan tashqari, mehnatga oid huquqlarning kafolatlari va qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish, uydagi zo'ravonlik qurbonlariga yordam berish maqsadida zo'rlik ishlatishdan jabr ko'rgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va moslashtirish hamda o'z joniga qasd qilishning oldini olish respublika markazi va Xotin-qizlar tadbirkorligi markazi kabi yangi tuzilmalar tashkil topdi. Bu, o'z navbatida, Sharqona gender tengligining o'ziga xos huquqiy tomoni hisoblanadi. Mazkur yangi tashkil etilgan barcha institutsional mexanizmlar O'zbekiston Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi bilan birgalikda BMT Konvensiyasiga muvofiq ayollar huquqlari, gender tengligi va xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarga barham berishning yagona yaxlit mexanizmiga aylanishi masalaning muhim tomonidir. Ta'kidlash joiz, qabul qilingan normativ-me'yoriy hujjatlar va amaliy choratadbirlar

O‘zbekistonning gender siyosati sohasidagi muhim qadamidir va u qonunchilik hamda amaliyotning xalqaro me’yor va standartlariga to‘liq mos keladi, shu bilan birga, ularning bir qismi BMTning inson huquqlari bo‘yicha idoralari tavsiyalariga asoslangan. Binobarin, “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi va “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonunlarning bajarilishini ta’minlash uchun “Yo‘l xaritalari” va gender tengligi bo‘yicha milliy strategiya ham qabul qilingan. Biologik jins va ijtimoiy jins differensiyasi 1935-yilda Polineziya orollarida o‘smirlarning ijtimoiylashuvini tadqiq etgan amerikalik antropolog Margaret Mid tomonidan tahlil qilingan. Gender tushunchasi shaxs ijtimoiylashuvi bilan uzviy bog‘liq. Insonlar tug‘ilishi 13 bilan ijtimoiylashadi, o‘zi yashayotgan jamiyatning axloq, fe‘l-atvor, xulq me‘yorlari, ijtimoiy determinant (lot. determinans – aniqlovchi)larga muvofiq rivojlanadi, voyaga yetadi va o‘zini tutishni o‘rganadi. Insonlarga oila, maktab, professional muhit, ommaviy axborot vositalari, axborot texnologiyalari va madaniy normalar katta ta’sir ko‘rsatadi. Shaxs umri davomida jinsga bog‘liq ijtimoiy konstruksiyalar ta’sirida rivojlanadi. Masalan, o‘g‘il bolalar ongiga o‘zlarining his-tuyg‘ularini sezdirmaslik, jismoniy kuchni namoyon etish, harbiy xizmatga tayyorgarlik ko‘rish singdiriladi. Uy mehnati esa azaldan ayollarning zimmasidagi vazifa deb tushuntiriladi. Aksariyat barcha rivojlangan mamlakatlarda barqaror gender taqsimotiga ko‘ra erkaklar mehnat bozorida, ayollar esa uy mehnati bilan band.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekistonda xotin-qizlar, qonun va jamiyat muammolari. Toshkent, 1999.
2. Ubaydullayeva R.A. Mustaqil O‘zbekiston: ayol, oila va jamiyat. T.: Fan, 2006.
3. O‘zbekistonda Xotin-qizlar huquqlarini ta’minlashning tashkiliy- huquqiy asoslarini takomillashtirish. Toshkent 2008 y
4. Bern S. Gender psixologiyasi. Sankt-Peterburg: Prime-Evroznak, 2002.
5. Bojovich L. I. Shaxs va uning bolalik davrida shakllanishi. Moskva: Ta’lim, 2000.
6. W.W.W.ziyonet.uz